

NEREDEYSE UZAY SAVAŞLARINA YOL AÇACAK ARKAİK GÜDÜMLERE ENDEKSLENMİŞ DIŞ İLİŞKİLERDE İLETİŞİM SİYASETLERİ

Emine YAVAŞGEL*

Résumé

Par égard pour la communication politique observée des formes de relation entre des états-nationaux, on va passer ici à l'ordre du jour international. A la fin des recherches, ce que l'on va mettre une question sur le tapis, c'est l'intérêt particulier des nations. Il n'y a pas de doute qu'il doit s'effacer l'intérêt général du monde. Assurément, le public mondial n'exerce pas une influence sur des relations internationales. La vérité toute nue, mais, par conséquent, aujourd'hui, la société formée de la connaissance rend nécessaire le réglément appuyé sur la responsabilité totale. Par départ des dites en question, si l'on doit faire la préposition analytique, c'est essentiellement ce qu'il faut assurer une coopération *sine qua non*. Alors, toutes les organisations gouvernementales, et particulier non-

---

* Araş.Gör.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

gouvernementales doivent, pour notre temps, la réfléchir comme
une charge vitale.

.....

“Gözlemci, etrafını çağdaş sahnenin çevrelemiş olduğunu görür; çağdaş olayların durmadan değişen perspektifleri ve vurgulama yöntemlerinin etkisi altında olduğunu hisseder. Ayağını basacak sağlam bir zemin bulamayan gözlemci, değerlendirmeleri için objektif standartlardan da yoksundur. Bu yoksunluktan kurtulmak, ayağının altına sağlam bir zemin bulmak için ise, aktüel olaylar ile en eski geçmiş arasında birlikte-ilişkilere (corrélation) ve bunların her ikisinin de temelinde yer alan insan doğasınının değişmez niteliklerinin temellerine inmek zorundadır.”

Hans J.Morganthau, 1970

- 5 Uluslararası alanda siyasal nitelikteki iletişim eylemi/olayı, bir devletin dünyadaki görüntüsü/imajı, saygınlığı/prestiji ve dolayısıyla güdülen dış siyasanın etkinliği bakımından oldukça önemli bir görev üstlenmiş durumdadır. Özellikle, 1789 Fransız Devrimi'nde başka uluslara da özgürlük verilmesi parolası ile girişilen uluslararası siyasal propaganda, çağcıl anlamda uluslararası iletişimin ilk kilometre taşını oluşturmuş bulunmaktadır diyebiliriz. Daha sonra da, I. Dünya Savaşı'nda telsizle haber savaşı başlamış, savaştan sonra Lenin'in girişmiş bulunduğu ideoloji

propagandası, arkasından Hitler Almanyası'nın propaganda savaşı bu tür eylemleri devletlerin dış siyasa amaçlarının bir aracı haline getirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ise, uluslararası siyasal propagandada biçimsel bir değişiklik, yöntemsel bir farklılık gözlemlenmeye başlanmıştır. Amaç, eskiden olduğu gibi, yine insanların düşüncelerini ve tutumlarını etkilemektir elbette. Ancak, bu amaca erişmek adına her aracın, yani doğrunun yanında yalanın da kullanılmasının, insanların ve toplumların zayıf yanlarının bu erek için araç haline getirilmesinin meşrulaştırılması daha sonraları tartışma konusu haline getirilmiş, daha nesnel biçimde bir propaganda yolu aranmış, yeni bir kavram çerçevesinde ince bir propaganda yapılması öngörülmüş, ve bu gereksinimi karşılamak adına **'tanıtma/tanıtım'** kavramı ortaya atılmıştır.

Tanıtma daha çok çoğulcu demokrasilerin kullandığı bir yordam olarak ilk defa karşımıza çıkmıştır. Özgürlüklerin bulunduğu ülkelerde gerçeği kamuoyundan gizlemek kolay olmadığına göre, bunu dünya kamuoyuna başka bir biçimde yansıtmak da mümkün olmayacaktır hiç şüphesiz. Bu bakımdan, iletişim/haberleşme araçlarının ve genellikle bilişsel teknolojinin başdöndürücü bir hızla geliştiği günümüzde, verilmek istenen bilginin gerçeği en doğru bir biçimde yansıtmasının, toplumsal yararcılığı bakımından en geçerli yol olduğu savunusuna girilmiştir. Bu koşullarda, artık, insanları yanıltmak, kolayca yönlendirebilmek güçtür. Dolayısıyla da, ulaşım ve haberleşme araçlarının daralttığı dünyamızda giderek uluslararası boyutlara ulaşan bir kamuoyundan söz etmek gerekliliği de kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Bugün,

10

uluslararası antlaşmalar gereği, devletler, karar alıp bir eyleme kalkışırken, ulusal kamuoyu gibi, bir ölçüde de olsa dünya kamuoyunu da hesaba katmak zorunluluğu kisvesi altına sokulmuşlardır. Buna karşın, demokrasilerini tamamlamamış devletlerde, propaganda, genellikle eski kavramına uygun olarak uygulanmaktadır ki, bu ülke içinde, halkın, resmi doktrine uygun bilinçlendirilmesi üzerine kurulması demek olurken, dünya kamuoyuna yönelik olarak da ideolojik savaş görünümünü sergilemesinden başka bir şeyi ifade edememektedir.

Ancak, bugün görünen odur ki, siyasal rejimler ne olursa olsun, dünyanın bugünkü gidişi, kamuoyları karşısında daha dikkatli olmayı, gerçeklere daha fazla yaklaşmayı, daha sık ve inandırıcı açıklamalar yapmayı zorunlu kılan bir gelişme sürecinde bulunulduğunu ortaya koyan açık emareler taşımaktadır.

Uluslararası alanda siyasal iletişim, üniversiteler ile yerli ve yabancı kurum ve kişilerin gönüllü nitelikteki çabaları dışarda tutulursa, genellikle devletle ilgili bir eylemdir. Bunu devlet adına hükümet yürütür ve de göz önünde tutulan toplumun uzun ya da kısa süreli çıkarları olmaktadır. Bu nedenle salt, kültürel nitelikli tanıtmayı, siyasal nitelikli tanıtmanın dışında göremezsiniz ya da aramamalısınız dememiz daha doğru olacaktır. Kültürel nitelikli tanıtma uzun vadeli bir yatırım gibidir. Başarılı uygulanınca, tanıtımı yapılan ülkenin görünümü olumlu yönde gelişmekte, dünya kamuoyunda saygınlığı artmaktadır. Tanıtma herkese açık, yazılı ve de görsel kitle iletişim araçları ile yapılan, olumlu bir etki elde etmek üzere planlanmış bir eylemdir. Bu bakımdan salt bildirmek, göstermek amacıyla, gereğinde de dürüst olmayan yollarla

yapılabileceği varsayılan, karşı tarafı etkilemeyi hedefleyen 'propaganda'dan ayrılmaktadır.

Bugün Batı dillerinde 'tanıtma' kavramı genellikle 'enformasyon'ı sözcüğü ile karşılanmaktadır. Ancak, enformasyon pek çok anlama geldiğinden bizim dilimizdeki 'tanıtma' gibi belirli sınırlara ve özel bir tanıma sahip değildir. Söz konusu sözcük genel anlamda 'aleni', yani gizli olmayan haberleşmeyi ifade etmektedir. Bu bağlamda, uluslararası alanda kurumsallaşmış bir haberleşmenin tarihi çok eski değildir. XIX. Yüzyıl başlarından itibaren Batı ülkelerindeki ekonomik ve toplumsal gelişmeler halkın haber alma etkisini artırmış, böylelikle geniş haber alma şebekelerinin kurulması gereği doğmuştur. İşte bu gereksinimleri de karşılayan haber ajansları olmuştur.² Haberlerin alınıp dağıtılmasında en önemli rolü ajansların oynadığı söz götürmez bir gerçek olmakla birlikte, onların getirdiği bu hammaddeyi olduğu gibi ya da işledikten sonra kamuoyuna iletenin gazetelerle, radyo, televizyonların olduğu da unutulmamalıdır.

Uluslararası olaylar hakkında ülke ve dünya kamuoyunun zamanında aydınlatılması Batıda çoktan beri kural haline getirilmiştir. Dışişleri Bakanları ve gerekince Başbakanların açıklamalarından başka, ajans ve basın muhabirleri aracılığıyla bazı olaylarla ilgili resmi açıklamalar yapma zorunluluğu, resmi bildirimler, kısa açıklamalar ve de yalanlamalar şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, basının soru sorma gereksinimini karşılamak üzere düzenlenen basın toplantıları da Dışişleri Bakanları ya da Hükümet Başkanları tarafından yapılabildiği gibi, hükümet ya da Dışişleri Sözcüleri tarafından da sık sık ya da

15

duruma göre her gün tekrarlanabilmektedir. Bunun yanısıra, devlet adamlarının ya da sözcülerinin açıkça ve resmen söylemek istemediği noktaları gayri resmî bir biçimde açıklamaları olasılığı da bulunmaktadır. Hatta çoğu zaman, böyle bir yöntemle dünya kamuoyunun aydınlatılmasının sağlanması yeğlenmektedir. İşte bu anlamda böyle bir gereksinimi karşılamak üzere, aynen yazılmamak ve de kaynak belirtilmemek kaydıyla İngilizce deyimini ile 'off the record' açıklamalar da yapılmaktadır.

Bu noktada, dış siyasa üzerinde esen iletişim rüzgarlarını betimleme girişiminde, öncelikle 'Dış Siyasa'yı ortaya koyan temel niteliklere kısaca değinmekte yarar görmekteyiz. Eğer bir kişi, bir devletin ya da genel olarak devletlerin uluslararası çevreye karşı davranışı ile bu davranışın hangi koşullar altında oluşturulduğunu inceliyorsa, bu kişinin dış siyasa ile ilgilendiği söylenebilir.³ Dış siyasa, uluslararası siyasal sorunlara belli bir devletin ya da genel olarak devletlerin amaçları, hedefleri ve davranışları açısından eğilmektedir. Devletlerin uluslararası alanda kendilerine seçtikleri rol, uluslararası dizgede meydana gelen değişikliklerle koşutluk ilişkisindedir. Hiç şüphesiz, devletlerin güç ve etkililiği söz konusu dizgede meydana gelen değişikliklerle yakından ilintilidir. Açıkça söylenebilir ki, uluslararası dizgenin yapısı, küçük devletlerin pek az etkileyebildikleri ve ancak pek fazla etkilendikleri bir yapıdır. Bu manzara da bizlere, uluslararası dizgenin oluşturucularının büyük devletler ve bu devletlere konuşlanmış büyük/güçlü oluşumlar olduğunu çok net bir biçimde göstermektedir.

Devletlerin dış siyasa hedeflerinde değişime yol açan birincil nitelikli unsur, uluslararası dizgenin yapısında, daha doğrusu

uluslararası güç dengesindeki değişimlerdir. Oluşan sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve de sosyo-psikolojik gelişmelerin doğurduğu çatışmalarda gevşemeler, güç dengesinin değişmesi, yeni güçlü devletlerin çıkması gibi durumlar, dünya devletlerinin önüne yeni olanaklar ya da tam tersi tehlikeler sunabildiklerinden dolayı, devletler dış siyasalarını durumlara göre ayarlamak zorunluluğu içerisindeyler.

Yakın tarihte meydana gelen değişikliklerin bu durumu en iyi şekilde örneklendirebilir özellikleri taşıyor nitelikte olduklarını savunabiliriz. Birinci Dünya Savaşı'ndan 1950'lerin sonlarına kadar iki kutuplu yaşayan devletler, 1960'ların başlarında Çin'in Sovyet Sosyalist dizgesinden kendini çekip bir üçüncü büyük güç olarak bölgesinde ortaya çıkmasına tanık olmuşlardır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası güç dağılımında yeni bir 'kutup' oluşturması, yeni tecimsel ve ekinsel ilişkilerin başlaması, o zamana kadar hüküm süren blok dizgesinin zayıflamasına yol açmış, bu nedenle de blok-içi ya da bloklar-arası mevkiilerde bulunan devletler aralarındaki ilişkileri yeniden gözden geçirmek, dış siyasa stratejilerini yeniden düzenlemek zorunda kalmışlardır. Bu tür değişimleri hızlandıran en etkili etkenin ekonomik tabanlı olduğu açıktır.

Hiç şüphesiz ki, dünyadaki gelişmelere koşut olarak dış siyasa görünümünün gerek biçiminde gerekse de içeriğinde değişiklikler meydana gelmiştir. Teknolojik yenilikler, özellikle bilişsel olanları ve de demokratikleşme, bugün bu iki silah, dış siyasa salt ayrıcalıkların girebildiği 'yasak bölge' olmaktan çekip almış gibi bir sanal görünüme aracılık etmektedir.

Hareket noktası ulusal çıkarlar olan dış siyasanın hedefi, barışın korunması, yabancı devletlerle iyi ilişki ve işbirliğinin geliştirilmesidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle, çok taraflı diplomasi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Çok taraflı diplomaside denge unsurları değişik ve geniştir. Bugün gözlemlediğimiz dünya düzeninde, gerek ekonomik anlamda gerek siyasal anlamda, küreselleşmeye karşı, kutuplaşmalar diyemesek te kimi gruplaşmalardan söz edebilir durumdayız, belki bundan sonra artık salt bunlardan söz etmek zorunda kalacağız sanıyoruz. Bu yapıdaki söz konusu karşıtlıkları yaratan temel unsur, ekonomik çıkarların gözetilmesinden başka bir şey değildir, dolayısıyla ulusal kültürlerin belleklerinin tahribatını önlemek ya da engellemek derin yapının korteksini oluşturmaktadır, yani salt bir örtük neden göstermek adına tanımlanmıştır. Bugün insanlığa yaşatılanlardan anlaşıldığı üzere, Batılı toplumun ya da kökleri Batıda bulunan grupların *"ekonomik çekim kanunlarına karşı çıkma uğraşısını ancak arsızlık izah edebilir."*⁴

Bir devletin dış siyasetini oluşturan bir başka deyişle yönlendiren etkenler hiç şüphesiz çeşitlidir. Bunları değişmeyen/değişen etkenler diye iki grupta incelemek olasıdır. Değişmeyen etkenlerin başında 'vatan' gelir. Oturulan topraklar dünya siyasi coğrafyasındaki yeni dış siyaseti şekillendirmede önemli ve değişmeyen bir etkidir. Dış siyasete devamlı bir başka etken de 'komşular'dır. Onlardan da vazgeçilemez. Bunda seçim hakkı bulunmaz. Tarih, kültür, dil, din ve etnik yakınlık dış siyasetin şekillenmesinde sayabileceğimiz en devamlı niteliklerdir. Ve

gerçekten de devletlerin dış siyasal hedeflerini belirleme esnasında gözardı edilemeyecek etkiler yaratmaktadırlar da.

Bu bağlamda, tarihsel çözümlere dış ilişkilerin doğru 20 kurgulanmasında başvurulması gereken en temel yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Komşu devletlerden başlayarak dünyadaki büyük güçlerle dış ilişkiler tarihini doğru çözümlenmek, ulusal çıkarları korurken gerekli bir ön koşuldur. Bunun aksine siyaset geliştirmek gelecek kuşaklara miras olarak bırakılacak ağır bedellere davetiye çıkarmak olacaktır.

Dış siyasayı yönlendiren bir başka etken devletlerin rejim şekilleridir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin gruplara ayrılması daha çok rejimlerin benzerlik ve yakınlığına göre oluşmuştur. Türkiye'nin de 1950'lerde girdiği NATO başta olmak üzere, Batı kurumları içerisinde yer alması dış siyasasının bel kemiğini oluşturmaktadır. Bunun kaynağında, Atatürk'ün, Batı uygarlığının tanımladığı anlamda, çağdaşlaşma siyaseti yatar. Bu siyaset üç unsura dayanır: 1/ Türk toplumunu Batı medeniyeti seviyesine getirmek, 2/ Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkan ve kolonyal benzerlik bulunan güçlerle beraber olmak, ve 3/ Batı güç kaynakları tekeli Yunanistan'a bırakmamak.

Şu açıktır ki, zaman içerisinde bu siyasette gittikçe öncelik ve ağırlık kazanan diğer bir etken ekonomik çıkar ve ilişkiler olmuştur. Ekonomik çıkar dış siyasetin savunmadan sonra gelen hedefidir. Ekonomik güç, dış siyasetin etkinlik kaynağı durumundadır. Bir devletin uluslararası etkin bir rol oynayabilmesi için dış siyasetinin güçlü bir ekonomi ile güvenilir bir savunma gücü temellerine dayandırılmış olması gerekmektedir.

Hatta ekonomik gücün dış siyasette askeri güçten daha etkili olduğu görüşünü savunanlar da vardır. Her türlü bağımsızlığın temel koşulunun ekonomik bağımsızlık olduğunun savunusunda deneyimler ispata kafidir. Esasen, askeri güç te bir anlamda ekonomik güce dayanmaktadır.

25 Kamuoyunu da, yine dış siyasa için bir araç işlevi gören etkenler arasında saymamız gerekmektedir. Bu etkenin son yıllarda artan bir önem kazanmasının nedenlerinin başında demokratikleşme paketleri gelmektedir. Bu konuda tanıklık ettiğimiz en emsalsiz örnek hiç şüphesiz Gorbaçov'un 'Glasnost'tudur. Gerçekten de, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni birarada tutmaya yarayan kohezyon kuvvetini temelden zayıflatmıştır. Anlaşıldığı üzere, bir konunun kamuoyuna maledilmesi, desteğinin sağlanması, dışarıda kabul görme, etkili olma olanağını artırmaktadır. Bu nedenle, ulusal davalarda devletin halkı arkasına alması, dış siyasette kararları uygulayabilmesinde ona büyük destek olacaktır.

Kamuoyu etkeninin bir yönü iç kamuoyu oluşturmak, öteki yönü ise dış kamuoyunu hazırlamaktır. Dış kamuoyunu hazırlamak güçlü bir iletişim planlamasını gerektirir. Bilindiği üzere, özellikle propaganda dış kamuoyunu oluşturmada kullanılan en etkin iletişim araçlardan birini oluşturur. Yakın insanlık tarihine baktığımızda, bu yöntemin diplomaside sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hatta bazı dönemlerde kimi devletlerde hükümetler bu amaçla *Propaganda Bakanlıkları* dahi kurmuşlardır. Bunların içinden Nazi Almanyası'ndaki Goebbels'in yürüttüğü *Propaganda Bakanlığı* belleklerden kolay kolay silinecek gibi değildir. Bu

bakanlıklar daha sonra *Enformasyon-Tanıtma Bakanlıklarına* ya da *Dışişleri Bakanlığına* bağlı *Basın-Yayın ve Enformasyon Müdürlüklerine* dönüştürülmüştür.

Dış siyasetin bir başka dayanağı ulusal birlik ve beraberlik 30
olgusu, ulusal dayanışmadır. Bu alanda iç bünyeye dayanmayan
bir dış siyasetin başarılı olması oldukça güçtür. Aynı zamanda, bu
siyasette başarı için sağlıklı bilgi sahibi olmak son derece de önem
taşımaktadır. Bu konuda açık bilgi kaynakları olduğu gibi gizli bilgi
toplama yöntemleri de kullanılagelmiştir. Her devletin bilgi
toplama, eski deyimiyile *'istihbarat'* işlerini yürüten kuruluşları
vardır. Öyle ki, *"iyi bir istihbarata dayanmayan dış politika el
yordamıyla yürür."*⁶ anlayışı haklı sebeplere dayanmaktadır.
İstihbarat, güvenilir olması durumunda dış siyasanın en iyi
malzemesi olur. Bugünkü, teknolojik gelişmeler de bu alanı
oldukça etkilemiştir, etkilemeye de devam etmektedir.

Hiç şüphesiz, dış siyaseti iç siyasetten ayrı ele almak olası
değildir; dış siyasette iç siyasetin yansımaları açıkça
gözlemlenmektedir. Ancak, kimi zaman da dış siyasetin iç durumu
etkilemek amacıyla kullanıldığına tanıklık edilmektedir. Bunlar
birbirine bağlı, birbirini etkileyen etkinlik sahalarıdır. Ancak, iç
tüketime yönelik dış siyasa yapılması doğru karşılanmamakla
birlikte, devletler kendilerine rakip olarak gördükleri devletlerin
toplumsal ve siyasal istikrarını etkilemeye, sarsmaya çalışmaktan
kendilerini alıkoyamazlar. Türkiye, bu gibi yıkıcı etkinliklere, ne
yazık ki pek çok kez, hedef tahtası olmaktan kendini alkoymayı
başaramamıştır.

Şu da bir gerçektir ki, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının, Körfez Krizinin ve 11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletlerini olduğu kadar tüm dünyayı hayretlere düşüren New York'un ikiz kulelerini yerle bir eden terörist saldırısının sonrasında ABD'nin Afganistan'da yaşadığı sanılan Usame Bin Ladin ile örgütü El Kaide'ye, ve de bu örgütün destekler ya da bu örgütten desteklendiği sanılan Afganistan'daki, dünyanın Batı Cephesi tarafından onanmayan Taliban'ın Şariat Yönetimine karşı açmış bulunduğu savaşın dışında, kamuoyları dış ilişkilere pek fazla ilgi göstermemektedirler. Bir de bizim kamuoyumuz için belki söz edemeden geçmemiz gereken bir dış ilişkilerle ilintili gündemimiz AB'ye üyeliğimiz, daha doğrusu aday adaylığımızdır. Son anayasal değişiklikler bu uğurda gerçekleştirilmiştir.

İç siyasetin karar ve uygulamalarını, toplumsal haklarını, demokratik özgürlüklerini ve insan haklarını genelde, malum nedenlerden ötürü, yabancı devletlerin ilgi alanı içerisinde görebilmekteyiz. İlişkilerin yoğunluğu bu konularla bağlantılı olarak belirlenir. Dolayısıyla, son dönemlerde iç siyasetin dış ilişkileri giderek artan şekilde etkilemekte olduğunu söylemek hiç te yanılı olmayacaktır. Ancak aynı zamanda, dış siyasette, iç etken kaynak ve desteklerin yanında, dış destek ve kaynakların da önemi artmaktadır.

35 Özetlersek, dil, din, kültür ve çıkar bağları dış siyasetin destek ve kaynaklarını oluştururlar. Karşılıklı ekonomik çıkar, ticaret, büyük ihaleler, teknoloji genellikle dış siyaset aracı olarak akıllıca kullanıldığı takdirde çok etkilidir. Hiç şüphesiz, bir devletin iç

ve dış siyasetini etkileyen etkenler çok çeşitlidir. Şöyle ki, “*bir devletin dış politikası ve dünyadaki yeri iç ve dış potansiyeli toplamına eşittir.*”⁷ Söz konusu etkenler arasında, devlet adamlarının niteliklerinin öneminin vurgulanmadan geçilmemesi gerekmektedir. Hatta bu etkenin, altının kalınca çizilmesi taraftarıyız.

Dış siyaset, akıllı, ölçülü, zamanlaması iyi yapılmış bir eylem alanıdır, dolayısıyla dinamiktir, ya da artık bu kaçınılmazdır. Bugün teknolojinin bütünleştiği ve daralttığı dünyada, McLuhan’ın küresel köyçeğizinde olayların dışında kalmak –uzaylı olmanın dışında ya da–büyük yetenek ister. Demek ki, insanlığın bundan sonraki istikameti küresel kentlere doğru olacaktır. Farklılıkların birarada yaşatılması ütopyasından vazgeçilmediği sürece hedefin bu doğrultuda belirlenmesi gerekir. Zira, hangi köy farklılıkları içselleştirebilecek bir bünyeye sahip olabilir ki?

Başarılı bir dış siyasette olayları önceden görebilen bir diplomasi de söz edilmeden geçilemez. Bu dünya olaylarının ciddi izlenmesi ve doğru değerlendirilmesi sonucunda da iyi seçeneklerin hazırlanmış olması demektir. Bu çalışmalar, olaylar karşısında hazırlıksız yakalanılmasını önleyici niteliktedir. Dış siyaset üretmeden yapılan siyasetleri izleme yolunu ancak tutabilen ülkeler ise kendi çıkarlarını her zaman gözetebilecek güçte olmayan ülkelerdir. II. Dünya Savaşı galibi üç büyük devletin liderleri Roosevelt, Churchill ve Stalin 1943’te Yalta’da kendi iradeleriyle bir düzen kurmuşlardır. Ancak, bu düzen 1989’dan sonra birbirini izleyen gelişmelerle ortadan kaldırılmıştır. Son on yıldır ABD’nin himayesinde tek kutuplu olarak empoze edilmeye

çalışılan yeni dünya düzenine karşıt söylemlerin de kendi yeni düzenlerini kabul ettirme/dayatma uğraşlarının ciddiyeti ortadadır.

Demokrasileri gelişmiş devletlerde dış siyasetin oluşması, kararları ve eylemi, hükümet, parlamento, çoğu halde kamuoyunun katılımıyla gerçekleşir. Dış siyasetin gücü buna dayanır: geniş anlamda katılım. Demokrasiyi biçimsel anlamda yaşayan ülkelerde ise dış siyaset Başbakanların, Dışişleri Bakanlarının ayrıcalıklı alanı durumundadır.

Genel yapısı gereği, dış siyasa, ulusal hedeflere göre saptanır ve uygulanır. Dış siyasa genel devlet siyasasından ayrı tutulamaz. Bu nedenle, ulusal hedefleri iyi çizilmiş, ciddi araştırma ve değerlendirmelere dayanan, uzun vadeli dış siyaset planı kaçınılmaz olarak gereklidir. Dış siyasadaki uygulanan hedefler, devletlerin tutumlarına göre ya etkindir ya da değildir. Dinamik, ufku geniş ülkelerde etkin ulusal hedefler üstün tutulur. *"Bir devleti büyük hedeflere götürmek, dünyadaki yer ve rolünü tahkim etmek, geleceğini sağlam esaslar üzerine oturtmak, milli heyecanı ayakta tutmak, dış varlığı, tarihi bağları ile ilişkilerini geliştirmek etkin hedeflerdir. Etkin olmayan hedefler ise statükocudur. Durumu olduğu gibi korumak, her türlü oluşum ve ihtilafın dışında kalmak, bir bakıma dünyaya sırtını çevirmek. Bu gibi hedefleri benimseyen milletlerin ruhu yaşlanır ve dünya olaylarında rol ve söz sahibi olamazlar."*⁸

En genel anlamda, devletlerin bir arada yaşama sanatı diye tanımlayabileceğimiz dış siyasadaki yazılı olan, olmayan kuralları mevcuttur. Bu kuralları da zaman içerisinde değişmektedir. En sağlam ve geçerli dış siyasa, kamuoyu çoğunluğunca

benimsenmiş olanıdır. En kötü dış siyasa örneği ise fırsatçılığı kollayandır. Dünya barışının genellikle koruyucusudur dış siyasa, ancak aynı zamanda sorumlusudur da. Dış siyasa ile barışın garantisi ise demokrasidir. Demokrasinin dünyada yayılmasını sağlamak ta barışa hizmettir. Bu tabii ki devletler için geçerli görünümdeki bir hizmet anlayışıdır. Özel tanıma haiz devlet-dışı örgütlenmeler için ise sözü bile edilemez böyle bir hizmet anlayışının. Dünya barışını bekleyen en büyük tehlike işte bu *dabbet-ül arz*'lar, yani fesat/çıkarcı örgütleridir.

Bugün dünya tarihinin ibresinin inanılmaz bir hızda ilerlediğine tanıklık etmekteyiz. Öyle ki, iki kutuplu Yalta dizgesinin son bulmasından sonra, eski Sovyetler Birliği'ne bağlı tüm devletler, kendilerine üçüncü dünya devletleri de denilen gelişmekte olan devletler grubunda bulmuşlardır. Şu an için, askeri, ekonomik bütün dengelerin alt-üst olduğu, düzenin yerini düzensizliğin aldığı bir dünya ile karşı karşıya bulunmaktayız. İki zıt rüzgarın –Batı'da 1950'lerde başlayan birleşme, bütünleşme rüzgarı ile aşırı milliyetçilik akımlarının hız kazanması sonucunda milletlerin bile kendi içlerinde atomlara bölünmesine neden olan ayrılıkçı rüzgar- aynı anda estiği ve ortamı kasıp kavurduğu bir dünyadır bu. Bir taraftan soğuk savaşın son bulmasıyla barış, demokrasi, özgürlükler, insan hakları rüzgarları eserken, bir başka taraftan da etnik çatışmaların artış gösterdiği, sınırların tartışıldığı endişe veren bir dünya panoraması karşısındayız. Berlin Duvarı'nın yıkıldığı, Demir Perde'nin ortadan kalktığı, Almanya'nın birleştiği, Yugoslavya'nın parçalandığı, Balkanların kaynadığı, İsrail ile Arapların diyalog kurabilme adına aynı masaya oturabildiği

çelişkiler dünyası yeni bir bekleyiş içerisinde: 11 Eylül 2001'de bize tanıklık ettirilen, dünya tarihinde eşi görülmemiş terör saldırısı arkasından ABD'nin '**SAVAŞ HALİ**' ilan etmesi sonucunda hangi taşlar oynayacak, hangileri yerine oturacak, dengeler nasıl işleyecek?

Yeni düzen ve dengelerin henüz yerine oturamadığı dünyamızın sayısız sorunlarını Kamran İnan *Dış Politika*'da üç önemli başlık altında şöyle toplamaktadır: 1/ *Demokratik özgürlükler ve insan hakları mücadelesi gelecek yıllarda daha yaygın bir şekilde devam edecektir. Halen dünya nüfusunun beşte biri ancak demokratik rejim altında yaşamaktadırlar. Bu manzara göstermektedir ki daha alınması gereken epeyce bir yol vardır.* 2/ *Kuzey-Güney arasındaki ekonomik uçurumdan kaynaklanan gelir dağılımındaki büyük farklılıklar dünya denge ve barışını tehdit etmektedir. Sanayileşmiş devletlerin dışında kalan dünya nüfusunun yaşam seviyesi oldukça düşüktür.* 3/ *Ekonomik dengesizliğin siyasal bir uzantısı olarak gördüğümüz, dünya dengelerini alt-üst edebilecek nitelikteki bir hareket durumundaki 'atomizasyon hareketi' sayısız sorunun kaynağında yerini almış bulunmaktadır.* II. *Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan bölgesel ve küresel bütünleşme bu defa tersine dönmüştür. Aşırı milliyetçilik-ırkçılık hareketleri baş göstermiştir. Toplumlar kendi içlerinde atomlara bölünmektedir.*

Görülebildiği kadıyla, dünün dünya düzeni geçmişte kalırken, yarıniki ise yüzünü henüz saklama taraftandır. Bu durumda, "bizler, günümüz politikacılarının durmadan iddia ettikleri gibi '**yeni dünya düzeni**'yle karşı karşıya değiliz. Bizim karşımızda

yeni dünya düzensizliği bulunmaktadır, bunun ne kadar süreceğini de hiç kimse bilmemektedir. Siyasal yapıda da, politikada da yeni bir 'ötesi' çağına geçmekteyiz. Bu sefer ki 'egemen devlet ötesi' çağdır."⁹ Bir başka ifadeyle, ulus-devlet ötesi çağdır.

Her egemen devlet, uluslararası dizgedeki konumuna göre dış siyasette kendine amaç(lar) belirler. Kendini korumak, güvenliği sağlamak, güç elde etmek, saygınlık sağlamak, bir ideolojiyi savunmak, ülkenin refahını yükseltmek, vb. nedenlerle dışarıya yönelik siyaset yaptığından bu alandaki değişik amaçları kapsayan bir tipolojide, genel anlamda varolma ve güvenlik-saygınlık sağlamaya ilişkin amaçlarla uzun dönemli amaçlar olmak üzere en az üç farklı ulamdan(categorie) söz etmek gerekir.

Uluslararası dizgede yer alan tüm devletlerin tanım gereği varolma, varlığını koruma amacına sahip oldukları kesindir. Gerçekten de, devletler için en temel amaç varolma/varlığını korumadır. Ancak, varolmanın yanı sıra bir ülkenin toplumsal, siyasal ve ekonomik dizgelerini korumak yine en temel amaçlar arasında sayılmakla birlikte, bunların birinde oluşabilecek bir olumsuzluğun, devletin varlığını uluslararası dizgede silebilecek güçte olamayacağını da söylemek gerekir. Bunlar var olma amacı için tamamlayıcı nitelikteki önceliklerdir.

Güvenlik-saygınlık sağlama amacını da dar anlamda ele alırsak var olma amacıyla yakından ilintili olduğunu gözlemledik. Doğrudan ana vatanın dışarıdan gelen tehditler karşısında savunulmasına gerek bırakılmayacak önlemlerin alınması anlamına gelmektedir. Bu amaçla hareket edildiğinde, bir ülkenin güvenlik önlemlerinin kendi siyasal sınırlarını aşmasını doğal bir sonuç

olarak yorumlayabiliriz de. Zaman zaman güvenlik kavramı ile iç-içe geçmiş bir şekilde ele alınan bir kavram da yaşamsal çıkarlardır. Bunlar uğrunda savaşılmaya hazır türden dış siyasa çıkarlarına dayalı amaçlardır. Ancak, yaşamsal nitelikli amaçların nesnel bazı ölçütlere göre sınırlarını çizmek kolay değildir. Bir ülkenin uğrunda savaşı göze alacağı çıkarlarının neler olduğu, söz konusu ülkenin karar alıcılarının ülke çıkarlarından bazılarının bu nitelikte olduklarına karar vermeleriyle belirlenmektedir.

Devletlerin dış siyasalarında uzun dönemli amaçlar da söz konusu olmaktadır. Bu uzun dönemli amaçların içerisinde jeopolitik ve ideolojik olmak üzere iki farklı amaca değinmek gerekecektir. Bir ülkenin jeopolitiğinin, yani siyasal coğrafyasının, o ülkenin dış siyasa amaçlarını önemli ölçüde etkilediği haklı olarak yaygın bir görüştür. Bunun yanında, son teknolojik gelişmelerin, jeopolitiğin önem derecesinde belli bir azalmaya neden olduğu da savunulmaktadır.

Devletlerin uzun dönemli amaçları deyimi çoğu zaman, bir ülkenin taşıdığı belli bir değer dizgesini yayma amacına yönelik girişimler ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Sözgelimi, ABD için uzun dönemli ideolojik amacın çoğulcu bir siyasal ve ekonomik dizgenin öteki dünya devletleri tarafından da kabulünü sağlamak olduğu söylenebilir. Amerikan eski Dışişleri Bakanı Henry Kissenger, 11 Eylül 2001'de ülkesine yönelik büyük terörist saldırının arkasından karşısındaki düşman terör örgütleri için 'bizim değerlerimize karşı çıkıyorlar, kabul etmek istemiyorlar' diye yorum yaparken, yaşananları bir anlamda ideolojik nitelikli uzun dönemli amaçlarına bağladığı açıkça ortadadır.

Her ülkede karar vericiler toplumsal değerlerin¹⁰ etkisi altında hareket ederler. Bir toplumda bireylerin düşünme biçimlerine egemen olan, o toplumun yaşantı biçimini etkileyen, kısacası toplumun iç ve dış siyasasını yönlendiren değer dizgesinin tümüne birden genellikle *ideoloji* denilmektedir. Toplumun öteki değer dizgelerini de gelenekler ve inançlar oluşturmaktadır. Hemen her toplumda, ideolojinin yerine getirdiği işlevlerin başında, dizgeyi ve önderlerin eylemlerini meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanılması gelir. ¹¹ Uluslararası siyasetin doğası gereği, belli tipteki siyasetlere belli tiplerde ideolojiler geliştirilmiştir. Bunların yakın tarihe kadar tanıklık edilen başlıcaları şunlardır: 1/ Status quo ideolojileri, 2/Emperyalizm ideolojileri ve, 3/Anti-emperyalizm ideolojileri.

Status quo siyaseti çoğu zaman kendi gerçek doğasını saklamaz. İdeolojik örgütlenmelere gerek duymaz. Kendi öz varlığı yüzünden belli bir yasallık edinmiştir, dolayısıyla böyle bir örgütlenmeye gereksinim duymaz. Status quo ideolojisini güden siyasetin aksine emperyalizm ideolojisinde siyaset her zaman için *'beyyine külfet'* (iddia sahibi taraf iddiasını ispatlamak, belgelemek zorundadır) yüklenmek durumundadır. Dolayısıyla, emperyalizm siyaseti yıkmak istediği status quo'nun yıkılmayı hak ettiğini ispatlamak zorundadır.

Anti-emperyalizm ideolojisi ise anlamca bulanık bir ideoloji görünümündedir. Karşı karşıya kalınan siyasetin status quo siyaseti mi, yoksa emperyalist bir siyaset mi olduğu açıkça anlaşılamamaktadır. Gerçekte, uluslararası alanda, kendi gücüne ve bu gücün öteki devletlerin güçleri içindeki görece durumuna

bakarak, bir devletin uluslararası siyasada sahip olabileceği seçenekler oldukça sınırlıdır. Morgenthau'ya göre de, devlet, uluslararası alanda üç tür siyaset izleyebilmektedir: 1/ Status quo (süregelen durum) siyaseti; 2/ Yayılma ve emperyalizm siyaseti ve, 3/ Prestij siyaseti. Bunlardan sonuncusu, devletin sahip olduğu gücü göstermek için yaptığı girişimler ve gösterilerdir. İlk ikisi ise gücü sürdürmek ve artırmak ile ilgilidir.

60 Bir devletin dış dünyaya karşı genel tutumu, bu dünya ile olan bağlantısı, iç ve dış amaçlarını gerçekleştirmek için izlediği genel yönelim, o devletin siyasal stratejisini ortaya koyar. Bu stratejiler de devletlerin çeşitli konulardaki tutum ve davranışlarıyla ortaya çıkmaktadır. Bunlar da dört grupta toplanabilmektedir: 1/ Yalnızlık stratejisi, 2/ Tarafsızlık stratejisi, 3/ Bağlantısızlık stratejisi ve, 4/ Bağlaşma/İttifak oluşturma stratejisi olmak üzere.

Yalnızlık stratejisi siyasal alanda uluslararası dizge ile ilgili sorunlara alt düzeyde bir katılım stratejisidir. Bu stratejiyi güden devletler öteki egemen devletlerle en alt düzeyde diplomatik ve ticari ilişkiye girerler. Ancak, uluslararası ekonomik karşılıklı bağımlılık olgusunun giderek güç kazanıyor olması, siyasal alanda da böyle bir stratejinin izlenmesini güçleştirmektedir bugün. Tarafsızlık stratejisi ise savaş hukuku içerisinde yer alan bir kavramdır. Bir devletin iki ya da daha çok devletler arasında çıkmış bir savaştan kendini fiilen dışarıda tutma istemine yöneliktir. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye böyle bir strateji gütmüştür. Yalnız savaş dahilinde değil, savaş dışı dönemlerde de izlenebilir niteliğine sahip bir stratejidir. Bir başka ifadeyle, *"bir devletin, diğer devletlerce siyasi bağımsızlığının ve ülke bütünlüğünün teminat*

altına alınmasına karşılık meşru müdafaa hali hariç, harp hakkından ve askeri ittifaklara girme hakkından vazgeçmesi bu devletin daimi tarafsızlık statüsü altına konulması”¹⁴ anlamına gelmektedir. Bu da şunu göstermektedir, bu statüyü alan devlet ile bu durumu tanıyan devlet(ler) arasında bir anlaşma gerekli koşuldur. Dolayısıyla, devletin tamamen kendi iradesiyle seçtiği bir durum değildir. Bu nedenle, sürekli tarafsızlık statüsü elde eden devletlere, ‘*tarafsız devlet*’ yerine ‘*tarafsızlaştırılmış devlet*’ demek aslında daha doğru olacaktır. Sözgelimi, II. Dünya Savaşı sonrasında Avusturya, ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa tarafından sürekli tarafsız devlet statüsüne sokulmuştur. İsviçre ise çok daha önce girmiş bulunduğu bu statüsünü halen sürdürmektedir.¹⁵

Bağlantısızlık stratejisine gelince, tarafsızlık kavramına göre devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyici yeni kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gündeme getirilmiş bir kavramdır. Bir devlet etkili bağlantısızlık stratejisi izlemeyi hedeflerse eğer, izlemesi gereken siyaseti şöyle özetlemek mümkün olabilir:¹⁶ 1/Banış içerisinde birarada yaşama ilkesine dayalı bir dış politika izlemelidir, 2/Nato, eski Varşova Paktı gibi çok taraflı askeri ittifaklara katılmamalıdır, 3/Özgürlük ve bağımsızlık ilkelerini desteklemelidir, 4/Büyük güçlerle ikili askeri ittifaklara katılmamalı, toprakları üzerinde kendi rızası ile kurulan yabancı askeri üsler bulunmamalıdır.

Günümüzde devletlerin çoğunluğunca izlenen bir dış siyasa stratejisi olarak görülen bağlaşma/ittifak oluşturma stratejisinin tarihi ise oldukça eskilere dayanmaktadır. Uluslararası arenada devletlerin birlikte hareket etmelerini anlatan bağlaşma

terimi ile birlikte 'koalisyon', 'pakt' ve 'blok' terimleri de kullanılmamıştır.

Devletler de, doğaları gereği, tıpkı bireyler gibi kendi otonomilerini her zaman en üst sınırdaki tutmak istemelerine karşın, onları böyle bir ittifaka iten nedenleri F.Sönmezoğlu şu şekilde sıralamaktadır:¹⁷ *1/Devletleri başka devletlerle bağlaştırmaya iten nedenlerin başında, hepsinde ortak bir amacın olması, fakat devletlerin öz kaynaklarının, kapasitelerinin bu amaca tek başlarına ulaşabilmekte yetersiz kalması gelmektedir. 2/Diğer taraftan, bazı durumlarda devletler, belirli bir amaca ulaşmak için öz kaynakları yeterli olsa da, bu amaca ulaşma çabalarında yine de başka ülkelerle ittifaklar oluşturmayı tercih edebilirler.* Bu durumda böyle bir seçimin nedeni olarak, hedeflenen bir amaca ulaşmanın maliyetini azaltmayı, süresini kısaltmayı, siyasetlerine yasallık getirmeyi/meşruluk kazandırmayı veya başka devlet ya da devletleri etki altına almayı gösterebiliriz. Ancak, bağlaştırmaya ilişkin işlerliği açısından '**Casus Foederis**', yani bağlaştırmaya ilişkin anlaşmada yer alan taraflarla ilgili hak ve yükümlülüklerin hangi koşullar altında geçerli olacağını belirlemesi büyük önem taşımaktadır.

65 Bir anlamda, devletler arasında gerçekleşen siyaset, bütün diğer siyasetler gibi bir güç ve iktidar mücadelesidir. Güç denildiğinde ilk akla gelen, bir insanın öteki insanların düşünce ve eylemlerini yönlendirme etkisidir. Siyasal güç denildiğinde ise, kamusal erki ellerinde bulunduranlar arasında karşılıklı denetleme ilişkisiyle ve yine bunlarla kamu arasındaki denetleme ilişkisi kastedilmektedir.¹⁸ Bu anlamda, uluslararası arenada silahlı kuvvet

tehdidinde bulunabilme konusundaki potansiyel güç, bir ulusun siyasal gücünü meydana getiren en önemli maddi etken konumunda bulunmaktadır. Büyük güç, niteliği gereği, başka uluslar karşısında durumunu koruma yeteneğine sahip bir devlet olarak gelişen bir ekonomik taban gerektirmektedir. Bu nedenle, *“uluslararası dizge içerisinde yer alan bugünkü büyük güçler, kendilerinden önce gelenlerin hepsinin karşı karşıya kaldıkları iki tehditle baş etmek zorundadırlar: İlk olarak, kimilerinin öbürlerine göre daha zengin (genellikle de daha kuvvetli) olmalarına yol açan eşitsiz ekonomik büyüme düzenleri ile, ikinci olarak da; rekabete dayalı, ara sırada tehlikeli olan dış koşullar onları, daha yakın bir zamanda elde edilecek askeri güvencilerle, daha uzun vadeli ekonomik güvenlik arasında karar mercileri için evrensel olarak uygulanabilir bir hareket biçimi sağlayamaz.”*¹⁹

Bir ulusun temel hedefi ne olursa olsun, o ulusun saygınlığı -kuvvetli bilinmesi- dış siyasetinin başarılı olabilmesinde bazen en önemli etken görünümündedir. Bu nedenle usçul bir dış siyasa için saygınlık siyaseti bir anlamda vazgeçilmez bir niteliğe büründürülmelidir. Ancak, burada vurgulanması gereken, ülkenin gücünün bilinip ünlenmesi değil, bu kuvvetin daha da güçlenmesi ve korunması için uğraş veren dış ilişkilerin destekçisi durumunda bir yan ürün olmasıdır.

Güç mücadelesinin yalnızca baskı ve askeri kuvvet gibi geleneksel yöntemlerle yapılan bir mücadele olmaktan çıkıp, çok daha geniş bir biçimde insanların düşüncesinde yapılan bir mücadele haline geldiği çağımızda saygınlık, gözardı edilemez bir etkililiktir. Bugün propagandadan çok ekonomik yardımlar bu

mücadelede kullanılan en önemli silah niteliğindedir. Yardım eden devlet, ekonomik üstünlüğü ile yardım alanı etkiler.

Güç mücadelesi ve saygınlık siyaseti açısından burada değinilmesi gereken bir başka nokta da, dış siyasanın yürütülme yöntemlerini gösteren *Realpolitik*'tir. Machiavelli tarafından geliştirilen realpolitik yaklaşımın güttüğü temel unsurlar şunlardır: "Hükümdarın ve daha sonra devletin çıkarları hareketin itici gücüdür; siyasetin gerekleri devletlerin kurallara bağlı olmayan rekabetlerinden doğmaktadır; bu gerekere dayanan politik hesaplar rasyonel siyasetlerin keşfine yardımcı olur; siyasetin değerinin en son testi başarıdır ve başarı devleti korumak ve güçlendirmek olarak tanımlanmaktadır."²⁰ Machiavelli'den beri çıkar ve gereklilik –ve bunları kapsayan *raison d'état* (hikmet-i hükümet) deyimi- *realpolitik*'in başlıca kavramları olarak gündemdedirler.

Buraya kadar değinilen yöntemlerin yol açtığı sonuçları açıklamak ise **Güç Dengesi** kuramına düşmektedir. Eğer gerçekten, 'uluslararası ilişkilerin açık bir kuramı varsa bu güç dengesi kuramıdır."²¹ Güç dengesi, "bazılarınca bir doğa kanunu olarak, bazılarınca da bir rezalet olarak görülmektedir. Bazıları onu devlet adamlarının bir rehberi olarak, bazıları da emperyalist politikaların bir kisvesi olarak değerlendirmektedir."²² Güç dengesinin bir başka savunusu da devletlerin güvenliğinin ve dünya başarısının en iyi güvencesi olduğu üzerinedir.

70 Aslında, siyasal herhangi bir kanının oluşabilmesi, üç ögenin –birey, çevre ve bu ikisi arasındaki etkileşim-birlikteliğini zorunlu kılmaktadır. Kitle iletişim araçları ile hukuksal ve siyasal

ortamlar bir kanının oluşmasında çevresel unsur olarak işlev görmektedirler. Hatta daha ileri giderek, bütün toplumsal süreçlerin kaynağında haberleşme yatmaktadır diyebiliriz. Öyle ki, gündem yaratarak bireylerin kanılarına yön verebilme olanağına sahip bulunan kitle iletişim araçları seçmeli ilgi ile etkilerinin sınırlı kalmasına karşın, yine de dolaylı yollarla göz ardı edilemeyecek bir etki gücüne sahiptirler. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, aracı unsurlar dediğimiz olgular, kitle iletişim araçlarından yayılan benzer iletilere karşılık farklı etki ve davranışların oluşmasına yol açıcı rol oynamaktadırlar. Söz konusu unsurları sıralamak gerekirse;²³

1/ İletiyi alanın ön eğilimleri ve bu eğilimlere uygun seçme, algılama ve katılma mekanizmaları,

2/ Grup bağlılıkları,

3/ Kişisel haberleşme ve kanaat önderlerinin rolü.

Kısaca, kitle iletişim araçları bireyler üzerinde doğrudan doğruya etki göstermeyip, aradaki unsurların eşliğinde ve onların yardımıyla etkinlik göstermektedir. Bu nedenle, değişiklikten çok status quo'yu koruma yönünde bir işlerliğe sahiptirler. Buna karşın, yeni durumlar ve yeni olaylar hakkında kanı oluşturma söz konusu olduğunda ancak, kitle iletişim araçlarının gerçek etkisinden söz etmek olası görünmektedir. Bunun nedeni açıktır; yeni olaylar, yeni sorunlar karşısında haberleşme araçları tarafından gönderilecek iletilerin yolunu kesecek tutum ve tavırlar ve bunların doğurduğu seçmeli algılama mekanizması henüz kurulmamıştır. Dolayısıyla, söz konusu yeni gündem maddesi izleyici, dinleyici ve okuyucu için yenidir.

75 Söz konusu devinimin siyasal süreci de aynı şekilde gerçekleşir. Siyasal süreç açısından kamuoyunu, karar verme işlemine katılma ve bu yolla iktidarı denetleme olayı diye tanımlayabiliriz. Dış siyasette ise kamuoyu, dış siyaset konularıyla ilgilenen bireylerin ve üyesi durumunda içinde buldukları grupların genel kanıdır.

Hep söylenir, iç siyaset ile ilgilenen birey ve grupların çokluğuna ve çeşitliliğine, ve dolayısıyla da bu insanların kendi çıkarları doğrultusunda seslendirdikleri kanıların çeşitliliğine karşın, dış siyaset ile ilgilenen bireyler ve gruplar ve de bunlarda oluşan kanılar aynı derecede çeşitlilik gösterememektedir. Dış siyaset konusunda ilgisizlik, bir derece bilgi kaynaklarının zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı, son yıllarda dış siyaset konusunda kamuoyunun genel durumunu saptamak amacıyla yapılan çalışmalar, konunun ilgi-bilgi boyutu üzerinde durmaktadır. İlgi-bilgi boyutu ölçü alınarak yapılan incelemelerde dış siyaset konusunda kanıların genellikle piramit biçimini alan üç tabakada ayrı ayrı odaklaştığı gözlemlenmektedir.²⁴ Piramidin tabanını 'pasif halk' denilen genel halk yığını oluşturur. Bu kitle, dış siyaset olaylarının farkında değildir, bu konuda bilgisiz bırakılmışlardır. Orta tabakada 'aktif halk' kitlesi bulunmaktadır. Bu kitle, "bir toplum içinde dış politika konularına karşı ilgi duyan, bu konularda bilgi sahibi olan ve toplumsal ve eğitimsel yapıda yüksek yerleri işgal eden halk grubu"²⁵ ndan oluşmaktadır. Piramidin tepe noktasında ise 'kamuoyu yaratıcıları' bulunmaktadır. Kamuoyu yaratıcıları, toplum içerisinde küçük bir grubu oluşturmakla birlikte,

kamuoyunun hem kapsamı hem de oluşturulması anlamında çok önemli bir işlevi yüklenmiş durumdadırlar.

James N.Rosenau'nun *Public Opinion and Foreign Policy*'de ortaya atılmış bulunduğu '*kamuoyu yaratıcıları*' kavramı '*seçkinler*' kavramının genişletilmiş biçimidir. Rosenau kamuoyu yaratıcılarını toplum içerisinde dört farklı katmanda toplamış bulunmaktadır.²⁶

1/Siyasiler- Resmi görevlere atanmış ya da seçilmiş, karar alma yetkisi olanlar,

2/Yöneticiler- Yönetim organındaki mesleki personel,

3/Çıkar Grupları- Ulusal ya da yerel, toplumdaki çeşitli istek ve çıkarları yansıtan amaçları gerçekleştirmek üzere örgütlenmiş ve karar vericiye dönük özel grupların ve derneklerin temsilcileri,

4/Kitle İletişim Araçları Sahipleri- Radyo, televizyon ve gazete sahipleri ile bunların işleyişine katılan görevliler.

Kısaca özetlemek gerekirse, "*dış politika kanaatleri, toplumda siyasal ilgi, bilgi ve eylem derecesi yüksek olan tabakalarda yoğunlaşır.*"²⁷ Bu tabakada, resmi görevli organ ve yetkililer bulunduğu gibi resmi bir sıfatla olmasa da özel ilgisinden ve çıkarlarından dolayı dış siyasetle ilgilenen kişi ve gruplar da yer alabilmektedir.

Yapılan incelemeler sonucunda ileri Batı toplumlarında dahi dış siyaset konusunda kamuoyunun iç siyasete oranla daha az ilgili davranması, araştırmacıları ister istemez şu genel sonuca götürmektedir: Dış siyasetin iktidarın tekelinde kalma niteliği, yani '*arcana imperii*'²⁸ Roma İmparatorluğundan bu yana gelenekselleşmiş bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Oysa ki, ülke içerisinde bireylerin ve bağlı buldukları örgütlü/örgütsüz grupların dış siyasa ile ilgilenmelerinde, kanaat sahibi olmaları ve bu kanaatleri doğrultusunda karar vericilere seçenekler götürebilmelerinde, dolayısıyla dış siyasa ile iç yaşantı arasında bağın kurulmasında siyasal iktidara düşen görev, status quo'nun korunmasıyla kendini sınırlamayıp, toplumdaki değişim ve gelişimlere uygun değişiklikler getirmek olmalıdır.

85 Bir olay ya da düşüncenin bir başkasına ya da başkalanna iletilmesi, yani iletişim süreci kuşkusuz uluslararası alanda da farklı bir süreç değildir. *"Kim kime, hangi yoldan, ne amaçla, hangi koşullar içinde, ne diyor ve ne etki yapıyor."*²⁹ Uluslararası alanda da iletişim eylemi bu soruları yanıtlayarak geçerlilik bulmaktadır. Ancak, bu noktada üzerinde durulması gereken bir konu vardır ki, o da, ayrı dünya anlayışı, ayrı kültür, ayrı dış siyasa sahıp ulus-devletler söz konusu olunca, iletişim eyleminin ilgili kitleye, gerektiği bir biçimde ve zamanında ulaşıp ulaşmadığının, beklenen etkinin ortaya çıkıp çıkmayacağını hesabının önceden yapılabilmesindeki zorluktur. Hatta elde edilen etkiyi ölçmek de oldukça güçtür.

Herşeyden önce devletin uygulaması planlanan iletişim eylemi ile hangi dış siyasa amacına göre davranması gerektiğinin belirlenebilmesi için bu konu ile ilgili masa başı toplantılarında gerek ulusal gerekse de uluslararası gelişmelerin çok iyi irdelenmesi gerekmektedir. Bunun yanında, *"Türkiye gibi bir yandan Avrupa entegrasyon hareketine katılmak isteyen, öte yandan doğusundaki ülkelerle geleneksel bağlarını korumak durumunda olan, ayrıca jeopolitik durumu gereği sık sık*

uluslararası sorunlarla karşılaşan ve nihayet aleyhinde, haksız da olsa, birçok tarihsel önyargılar bulunan bir devletin, dünya kamuoyuna ve çeşitli devletlerin tepkilerine daha çok dikkatli ve duyarlı olması gerekmektedir.”³⁰ Bu da, sonuç olarak, iletişim eylemini, Türkiye için oldukça yaşamsal bir sorun haline getirmektedir. İletişim eylemini planlayan siyasetin, ister genel nitelikli ve uzun süreli olsun, isterse belirli bir konuda kısa süreli olsun, devletin dış siyasasına uyması gerekmektedir.³¹ Genellikle de, iletişim siyasetini Dışişleri Bakanlığı hazırlar, ancak uygulama hem Dışişleri hem de birçok kuruluş tarafından gerçekleştirilir. Sözünü ettiğimiz bu işbirliği için herhangi bir yasal dayanağın bulunmadığını da belirtmek gerekir. Türkiye’de bu türden bir işbirliğinin ve uyumun iyi işlediğine dair örnekleri ardı ardına sıralamakta ise güçlük çekmekteyiz.

Şu yadsınamayacak bir gerçektir ki, bugünün bilgi toplumu, kesinlikle sorumluluğa dayalı bir düzen gerektirmektedir, hatta daha ileri giderek bu durumun, düzensizlikten çıkarılamayacağına yaşımsal erek edinmiş ‘oluşumlar’ için dahi kendi içsel yapılarında yine rahatlıkla geçerlilik taşıdığını söyleyebiliriz. Ancak, bu oluşumların nev-î şahıslarına münhasır kişiliklerinde kendini gösteren düzenlerinde mevcut bulunan öteki ilkeleri, bu konudaki bilgi eksikliğinden ötürü saymakta zorlanmaktayız. Bilgi uygulayımının öngördüğü yeni düzen ise, eskilerin güç kavramı etrafında odaklaştırdığı toplumsal ve siyasal kurumları etkileyerek, onları sorumluluk ilkesine dayalı kurumlar haline getirmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla, toplumu oluşturan tüm toplumsal kurum ve kuruluşları, salt kendi alanlarına dair olsa bile, sorumlu tutmak,

bir anlamda onları katılımcı kılmayı gerektirmektedir. Ancak, önemli olan katılıma, salt çıkar'a değil, genel hak'a yönelik işlerlik kazandırmaktır. İşte bu noktada 'iletişim siyaseti' üstlenmesi beklenen misyonu yüklenmek durumundadır. Yeni dünya düzeninin 'ortak iyi' etrafında biçimlenebilmesi buna bağlıdır.

Dipnotlar

1 Kökeni Latince 'informare' olan bu sözcük Türkçe'ye önceleri 'istihbarat' olarak aktarılmış, sonra 'haber alma' anlamına, daha sonraları da 'haberler', 'alınan bilgi' ve 'tanıtma' anlamlarında kullanılmaya başlamıştır.

2 Bize gelince, Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçek anlamda ulusal bir ajans kurulamamıştır. 1911 yılında Salih Gürcü Beyin kurduğu 'Osmanlı Telgraf Ajansı' yabancı büyük ajansların yalnızca bir aracı olmuş, bu durum, bir ara adına 'ulusal' sıfatı katılmasına rağmen İmparatorluğun sonuna kadar böyle sürmüştür. Savaş yıllarında Havas ve Reuter Ajanslarının kurdukları 'Türkiye Havas-Reuter Ajansı' ancak işgal kuvvetlerinin organı olarak kalmıştır. İlk ulusal ajansımız **Anadolu Ajansı** 6 Nisan 1920'de M.K.Atatürk tarafından kurulmuştur. Ajansın resmi niteliği 1925 yılında değiştirilmiş, Anonim Şirket haline getirilmiştir. Bu konuda bkz., İsmail Soysal, 'Uluslararası Alanda Enformasyon', **Dış Politika-Foreign Policy**, Ankara, No.2-3, 1975, s.43.

3 Bk. Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, Ankara, A.Ü.S.B.Fak. Yay., 1985, ss.28-31.

4 Kishore Mahbubani, “İnhitatin Tehlikeleri/Diğerlerinin Batıya Öğrettikleri”, **Medeniyetler Çatışması**, Ankara, Vadi Yay., 1997, s.66.

5 Kamran İnan, **Dış Politika**, İstanbul, Ötüken Yay., 1993, s.14.

6 Kamran İnan, **agy.**, s.25.

7 Kamran İnan, **agy.**, s.31.

8 Kamran İnan, **agy.**, s.38.

9 Peter F. Druker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yay., 1994, s.161.

10 “Bayrağın muzafferliği, bir elmasın değeri, konutun rahatlığı, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve anayasanın kutsallığı toplumsal olarak yerleşmiş, hergün karşılaşılan değerlerdir. Bayrağa saygı gösterileceği; elmasların değerli; yuvanın tatlı; özel mülkiyetin dokunulmaz ve anayasanın kutsal olduğunun kanıtı kendindedir. Tüm bunlar değerlendirmeleri, değer-yargılarını ima ederler ve bu değerlendirmeler bireyde bir kez benimsendikten sonra kişisel bağlılık gösteren duygusal özellikler taşırlar. Bu biçimde örnekleri görülen kurallara **toplum değerleri** diyoruz. Diğer herhangi bir kural gibi toplumsal kurallar da bireylerin veya birey gruplarının ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkarlar. Toplumsal değerler de ölçütleşerek, grupta ortak ve herkesin erişebileceği bir konuma ulaşıncı, grubun üyeleri olan bireylerin hoşuna gidene ve gitmeyenine, kinleri ve seçimleri, ortak olanı ölçütteştirebilir ya da biçimlendirebilirler. (...) Toplumsal değerler kişiye duygusal birtakım durağanlıklar sağlar. Bu durağanlıklara biz **toplumsal tutumlar** diyoruz. Toplumsal tutumlar bir kez kişide oluştuktan sonra kişilerin girdikleri durumlarda, kişinin seçimlerini, beğendiklerini ve

beğenmedikleri şeyleri önemli derecede tayin ederler. (...) Temel duygusal yargılar cebirsel bir ölçü içerisinde hoşlanılmayan kutuptan veya hoşnutsuzluktan, hoşnutluk kutbuna doğru bir sıra izleyerek ayarlanabilir. Sıralamanın orta noktası duygusal kayıtsızlığı temsil eder. Biçimsel ölçütlerin yokluğunda yargıların birbirine olan ilişkisine dayanarak sıralamak, diğer psikolojik alanlarda olduğu gibi duygusallık alanında da bulunur. Birkaç maddeden oluşmuş ve kesin bir ölçütten yoksun olan bir durum ile karşılaştıktan sonra görelî olarak hoşlanılanlardan mutlak olarak hoşlanılır, görelî olarak hoşlanılmayanlar ise kesin olarak hoşlanılmayanlar olarak deneyimleneceklerdir.(...) Toplum çevremiz bize, topluma sadık üyelere, bir değerler sıralaması sağlar; günlük hoşlanıp hoşlanmadığımız şeyler de aynı şekilde düzenlenir." Bkz., Muzaffer Şerif, **Sosyal Kuralların Psikolojisi**, Çev., İsmail Sandıkçıoğlu, İstanbul, Alan Yay., Mart 1985, ss.95-100.

11 Bkz., Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, Ankara, A.Ü.S.B.Fak. Yay., 1985, ss.28-35.

12 Bkz., Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., 1970, ss.111-124.

13 Bkz., Faruk Sönmezoğlu, **agy.**, ss.102-205.

14 Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, Ankara, A.Ü.S.B. Fak. Yay., 1965, s.536.

15 Bkz., Mehmet Gönlübol, **agy.**, s.75.

16 Faruk Sönmezoğlu, **agy.**, s.171.

17 Faruk Sönmezoğlu, **agy.**, s.102.

18 Bkz., Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., 1970, s.42.

- 19 Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., No.306, 1991, s.635.
- 20 Kenneth Waltz, George H.Quester, **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, Çev., Ersin Onurduran, Ankara, A.Ü.S.B. Fak. Yay., 1982, s.41.
- 21 Kenneth Waltz, George H.Quester, **agy.**, s.41.
- 22 Kenneth Waltz, George H.Quester, **agy.**, s.41.
- 23 Bkz., Duygu Sezer, **Kamu Oyu ve Dış Politika**, Ankara, A.Ü.S.B.Fak. Yay., 1972, s.28.
- 24 Bkz., Duygu Sezer, **agy.**, ss.77-82.
- 25 Mehmet Gönlübol, **Dış Politika: İç Etkenler Açısından Bir Dış Politika İncelemesi**, Ankara, Ulusal Basımevi, 1969, s.105.
- 26 Duygu Sezer, **Kamu Oyu ve Dış Politika**, Ankara, A.Ü.S.B.Fak. Yay., 1972, s. 80.
- 27 Duygu Sezer, **agy.**, s. 81.
- 28 Duygu Sezer, **agy.**, s. 85.
- 29 Harold D.Lasswell, 1948 yılında kaleme aldığı makalesinde iletişim alanında çok ünlü şu sözü ile başlamıştır: "Bir iletişim eylemini tanımlamanın en uygun yolu aşağıdaki sorulara yanıt aramakla bulunabilir." Yukarıda çevirisi verdiğimiz sorular şunlardır: "Who says what to whom, through what medium fo what purpose under what circumstances, and what effects." Bununla ilgili şematik açıklama için bkz., Denis Mcquail ve Swen Windahl, **İletişim Modelleri**, Ankara, İmaj Yay., 1993, s.15.
- 30 İsmail Soysal, **Tarıtma ve Türkiye'nin Tanıtılması**, Ankara, Unesco Türk Millî Komisyonu Yay., 1976, s.91.

31 Konu ile ilgili kaynaklarda, daha çok Batılı ülkelerde gözlemleyebildiğimiz bu türden yönelimlerin temelinde I. Dünya Savaşı yıllarında ABD Başkanı olan Woodrow Wilson'ın '14 ilke'sinin yattığı belirtilmektedir. Sözü edilen ilkeler özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlayacak olan '**Açık Diplomasi**' (Open Diplomacy)nin çıkışına neden olmuştur. Bu 14 İlke'nin ilki, açık bir biçimde barış anlaşmaları yapıldıktan sonra, artık uluslararası hiçbir özel anlaşmaya yer olmayacağını ve diplomasinin her zaman '*kamunun gözü önünde*' yürütülmesi gerektiğinin altını çizmiş bulunmaktadır.